

Významné judikáty vydané v uplynulém roce ve vztahu ke statutárním orgánům a výkladu právního jednání.

Nejvyšší soud vynesl v druhé polovině roku 2022 dva velmi významné rozsudky z oblasti práv a povinností statutárních orgánů společností. Nejvyšší soud vyslovil nové výkladové pravidlo pro společnosti, jejichž statutární orgány jednají v rozporu s jejich zájmy a dále upřesnil, jaké musejí být splněny podmínky pro diskvalifikaci (vyloučení) členů statutárních (volených) orgánů v případě porušení jejich povinností. Dále Nejvyšší soud změnil

V závěru roku pak občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu schválilo a uveřejnilo právní větu rozhodnutí Nejvyššího soudu o možnosti smluvního ujednání nevratitelné domněnky a fikce ve smlouvě.

Níže tak předkládáme shrnutí toho nejdůležitějšího ze všech tří rozsudků spolu s vysvětlením právní úpravy a praktickým dopadem do praxe.

Střet zájmů společnosti a statutárního orgánu

Dne 5. října 2022 vynesl **velký senát** Nejvyššího soudu rozsudek pod sp. zn. 31 Cdo 1640/2022 (dále jen „**Rozsudek**“), v němž se zabýval následky porušení pravidel o střetu zájmů mezi společností a jejím statutárním orgánem.

Z dotčeného Rozsudku vyplynul následující závazný závěr Nejvyššího soudu:

„Jedná-li zástupce, jehož zájmy jsou ve střetu se zájmy zastoupeného, je tímto jednáním zastoupený vázán vždy, byla-li třetí osoba (s níž zástupce jednal) v dobré víře, že zástupci svědčí zástupčí oprávnění (že mezi zájmy zástupce a zájmy zastoupeného není rozpor, popř. že existující rozpor neomezuje zástupčí oprávnění zástupce). Není-li třetí osoba v dobré víře, není zastoupený jednáním zástupce vázán; může je však v souladu s § 440 o. z. dodatečně schválit (ratihabovat). Nedostatkem zástupčího oprávnění zástupce (způsobeného nedovoleným střetem zájmů) se zastoupený dovolá ve smyslu § 437 odst. 2 věty první o. z. tím, že právní jednání bez zbytečného odkladu dodatečně neschválí.“

Skutkové okolnosti případu

V Nejvyšším soudem projednávaném případě se společnost domáhala zrušení rozhodčího nálezu. Rozhodčí nález měl být dle společnosti neplatný zejména proto, že rozhodčí doložka byla součástí dohody o narovnání uzavřené mezi společnostmi, zastoupenou jednatelem a tímto jednatelem, a to aniž by o záměru uzavřít dohodu o narovnání informoval bez zbytečného odkladu valnou hromadu společnosti, ani nového jednatele, který ho ve funkci nahradil.

Soud prvního a druhého stupně společnosti vyhověl a rozhodčí nález zrušil. Odvolací soud vyslovil závěr, že uzavření rozhodčí smlouvy nebo doložky bez notifikace je v rozporu se zájmy korporace, a proto je neplatná. Podle odvolacího soudu je při střetu zájmů nutné aplikovat pravidla dle zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZOK“), jakožto zvláštní úpravu, ale spolu s ní i úpravu v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OZ“) o zastoupení zástupcem, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy zastoupeného, jež se měla aplikovat i v posuzovaném případě.

Nejvyšší soud k dovolání bývalého jednatele podržel závěry soudů nižších instancí, dovolání zamítl a odvrátil se svým závěrem ohledně následku porušení ve střetu zájmů od právního názoru, který doposud v odborných kruzích převládá a nastolil nový, zcela přelomový, přístup.

Informační povinnost při střetu zájmů a dosavadní praxe v případě jejího porušení

Jednou ze základních povinností členů statutárních orgánů obchodních korporací obecně je dle ust. § 54 ZOK povinnost informovat obchodní korporaci o vzniku střetu zájmů, resp. o případném vzniku střetu. Pokud se statutární orgán obchodní korporace dozví, že může při výkonu funkce dojít ke střetu jeho zájmu se zájmem obchodní korporace, má povinnost o tom bez zbytečného odkladu informovat orgán, jehož je členem a současně i kontrolní orgán, pokud je v obchodní korporaci zřízen, jinak nejvyšší orgán, tj. valnou hromadu.

K základním povinnostem členů statutárních orgánů patří i povinnost loajality, jako jedna ze složek péče řádného hospodáře. Z toho plyne, že při vzniku střetu zájmů mezi statutárním orgánem a obchodní korporací má statutární orgán povinnost dát přednost zájmům korporace, před zájmy vlastními. Pokud tak neučiní, porušuje povinnost péče řádného hospodáře.

Podle doposud převládajícího názoru mělo porušení shora uvedené povinnosti dle ust. § 54 ZOK informovat jiné orgány společnosti o střetu zájmů za následek neplatnost dle ust. § 48 ZOK, a to neplatnost relativní. Relativní neplatnost je třeba namítnout a dokud se tak nestane, považuje se jednání za platné a všichni jsou jím vázáni a musejí z něj vycházet, včetně soudu. Pokud se oprávněná osoba neplatnosti nedovolá, právní jednání zůstane platné navzdory vadě, která neplatnost založila.

Podle dosud převládajícího názoru tedy platilo, že i když statutární orgán nebyl oprávněn smlouvu za obchodní korporaci uzavřít, neboť zde byl střet zájmů, smlouva obchodní korporaci zavazovala do doby, než se korporace v zákonem stanovené lhůtě dovolala její neplatnosti a soud tuto neplatnost (relativní) potvrdil.

Stejně následky v rovině občanskoprávní stanovuje § 437 OZ v obecné úpravě zastoupení, dle něhož jiného nemůže zastupovat ten, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy zastoupeného, ledaže o rozporu zastoupená ví, nebo vědět musí.

Praktický dopad Rozsudku na případy střetu zájmů

Velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu se citovaným Rozsudkem zcela odvrátil od doposud převažujícího názoru popsáno výše a následky ve vztahu k případům, kdy třetí osoba jednající s obchodní korporací nebyla v dobré víře, změnil.

Dle Nejvyššího soudu je na případy, kdy člen voleného orgánu (statutární orgán) nevyhoví požadavkům § 54 an. ZOK (střet zájmů či úmysl uzavřít smlouvu neoznámí), nutné aplikovat nejen úpravu ZOK, ale dopadá na ně i obecná úprava střetu zájmů zástupce a zastoupeného dle § 437 OZ. Ustanovení ZOK jsou tedy lex specialis k obecné úpravě střetu mezi zájmy zástupce a zastoupeného.

Nejvyšší soud proto předestírá, že jestliže třetí osoba věděla či musela vědět o tom, že zástupce není pro rozpor v zájmech oprávněn za zastoupeného jednat, není důvodu poskytovat takové osobě ochranu.

Nejvyšší soud s odkazem na menšinové závěry odborné literatury¹ nově dovozuje, že jednání zástupce „v nedovoleném konfliktu zájmů, o kterém třetí osoba věděla nebo musela vědět, zastoupeného nezavazuje, pokud nebylo takové jednání právně relevantním způsobem schváleno.

Důsledkem jednání neoprávněného zástupce (statutárního orgánu) tedy není relativní neplatnost právního jednání učiněného zástupcem, ale takové jednání zastoupeného (obchodní korporaci) nezavazuje, přičemž zastoupenému zůstává právo je dodatečně bez zbytečného odkladu schválit (ratihabovat) a tím je učinit závazným i pro sebe.

V případech, kdy členové statutárních orgánů budou jednat a uzavírat smlouvy v rozporu se zájmy společnosti, za splnění podmínky, že třetí osoba o rozporu ví nebo vědět musí, společnosti tyto smlouvy a jednání nebudou zavazovat a nemusí se již aktivně domáhat vyslovení neplatnosti. Ba naopak, pouze pokud budou chtít být právním jednáním a smlouvami vázáni, budou muset aktivně smlouvy schvalovat. Schválení může být provedeno i konkludentně, tj. bude stačit, pokud se bude jiná oprávněná osoba za společnost (tedy nikoliv ta osoba jednající ve střetu zájmů) chovat v souladu se smlouvou a bude se jí řídit, či ji plnit.

Nejvyšší soud se také zabýval zajímavou otázkou, zda povinnost člena voleného orgánu dle ust. § 55 ZOK, který hodlá se společností uzavřít smlouvu, informovat o tomto další orgány, dopadá na všechny smlouvy nebo jen na některé typy. **Dle názoru Nejvyššího soudu dopadá informační povinnost na všechny smlouvy (uzavírané mezi členem voleného orgánu obchodní korporace a touto obchodní korporací) bez rozdílu. Povinnost informovat příslušný orgán dopadá tedy i na rozhodčí smlouvu, kterou člen voleného orgánu obchodní korporace hodlá uzavřít s touto obchodní korporací.**

Vyloučení člena statutárního orgánu společnosti

Dalším významným rozsudkem byl rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 27 Cdo 1370/2021, ze dne 31. 8. 2022, který napevno specifikoval, kdy dochází k naplnění předpokladů k vyloučení (diskvalifikaci) člena statutárního orgánu (**podle právní úpravy účinné do 31. 12. 2020, pro věc rozhodné, dále jen „Rozsudek“**). K odlišnostem v právní úpravě účinné od 1. 1. 2021 se Nejvyšší soud vyjádřil již v unesení sp. zn. 27 Cdo 1831/2021 ze dne 30. 3. 2022 (dále jen „**Usnesení**“), na něž Rozsudek navazoval a o němž je pojednáno níže.

Skutkové okolnosti případu

V projednávané věci se soudy zabývaly porušením povinností spojených s výkonem funkce jednatelky (jež byla i 50% společnicem), odůvodňující její vyloučení z výkonu funkce člena statutárního orgánu (jednatelky), neboť jako jednatelka společnosti jednala zcela nehospodárně, když pořídila pro společnost nový automobil (společnost již 3 starší vozidla vlastnila), který využívala výhradně její dcera, pronajala byt pro účely zajištění místa na „home office“ za 10.000 Kč měsíčně, který (za podnájemné ve výši 1.500 Kč měsíčně) užívala téměř výhradně druhá dcera jednatelky, uzavřela za společnost smlouvu o poskytování služeb v podobě získávání informací (mimo jiné o nové partnery navrhovatele, který je druhý 50% společník a bývalý manžel jednatelky) a o ochraně jednatelky a jejích dcer před navrhovatelem, kdy náklady hradila dotčená společnost a že si ponechala (a nepoužila pro společnost) finanční prostředky zaplacené za kovový odpad vyprodukovaný společností.

Soudy se musely vypořádat s námitkami, zda je nutnou náležitostí pro vyloučení člena statutárního orgánu pro porušení jeho povinností i existence vzniku škody na straně společnosti a jak je nutné přistupovat k míře a závažnosti porušení.

¹ Dědič, J. Úprava konfliktů zájmů v zákoně o obchodních korporacích ve vazbě na nový občanský zákoník. Právní rozhledy, 2014, č. 15–16, s. 524; dále i Štenglová, I. Střet zájmů člena statutárního orgánu kapitálové obchodní korporace ve vazbě na principy corporate governance. Bulletin advokacie, 2019, č. 11, s. 34

S ohledem na novelizaci právní úpravy diskvalifikace členů statutárních orgánů v roce 2021 se soudy musely i vypořádat s tím, jakou právní úpravu na dané případy aplikovat a jak se vypořádat s jejím zostřením.

Podmínky pro vyloučení člena statutárního orgánu a praktický dopad Rozsudku

Do 31. 12. 2020 platilo, že člena statutárního orgánu společnosti je možné vyloučit (diskvalifikovat) v souladu s ust. § 65 zákona č. 90/2012 Sb., zákona o obchodních korporacích, ve znění účinném do 31. 12.2020 (dále jen „**ZOK 2020**“) vyjde-li najevo, že:

- člen statutárního orgánu v posledních 3 letech před zahájením řízení,
- **opakovaně** porušoval péči řádného hospodáře, případně jinou péči spojenou podle jiného právního předpisu s výkonem jeho funkce **a současně**
- **závažně** porušoval péči řádného hospodáře, případně jinou péči spojenou podle jiného právního předpisu s výkonem jeho funkce

V uvedeném Rozsudku Nejvyšší soud potvrdil, že „**Pro vyloučení člena statutárního orgánu (podle právní úpravy účinné do 31. 12. 2020) nepostačí jednorázové porušení, jakkoliv by bylo závažné, ani sice opakovaná, nicméně nevýznamná či drobná porušení péče; dotčený člen statutárního orgánu tudíž musí v období tří let před zahájením řízení porušit alespoň dvakrát závažně péči řádného hospodáře. V případě, že člen statutárního orgánu působí ve více orgánech, lze jeho jednotlivá závažná porušení v jednotlivých korporacích „sčítat“.**

Uvedený závěr Nejvyššího soudu se bude aplikovat pouze na vyloučení členů statutárních orgánů za jednání učiněná do 31. 12. 2020.

Ohledně závažnosti porušení péče řádného hospodáře statutárním orgánem **Nejvyšší soud stvrdil, že případ porušení nezbytné loajality ke společnosti, tedy jednání nikoliv v zájmu společnosti, ale v zájmu svém, osob blízkých či jiných osob, je natolik závažným porušením, že je lze bez dalšího považovat za závažné porušení povinností** spojených s výkonem funkce a je tedy legitimní uložit sankci v podobě vyloučení (diskvalifikace). V případech porušení loajality se tedy jedná o „závažné“ porušení povinnosti při výkonu“ bez dalšího zkoumání a legitimně lze takového člena zbavit jeho funkce.

Pokud člen statutárního orgánu může při využití rozumně dostupných informací a znalostí o provozu a potřebách společnosti zjistit, že společnost určité výdobytky nepotřebuje, resp. že jsou pro společnost zbytečné, porušuje povinnost náležitě péče a povinnost jednat jako řádný hospodář. Vliv na uvedené nemá ani skutečnost, že zaplacená cena odpovídá ceně obvyklé.

Pokud si statutární orgán ponechá peněžní prostředky náležející společnosti pro sebe, aniž by k tomu měl odpovídající právní důvod, dává přednost svým zájmům před zájmy společnosti a porušuje tak povinnost loajality, tedy povinnost péče řádného hospodáře.

Od 1. 1. 2021 však platí nová právní úprava, která upravuje podmínky pro vyloučení člena statutárního orgánu z výkonu funkce v ust. § 63 ZOK a to tak, že vyloučit lze toho člena, který:

- v posledních 3 letech před zahájením řízení, **opakovaně** porušil své povinnosti při výkonu funkce
- NEBO**
- který v posledních 3 letech před zahájením řízení, **závažně** porušil své povinnosti při výkonu funkce

Z textace citovaného ustanovení plyne, že právní úprava platná od roku 2021 **podmínky pro vyloučení členů statutárních orgánů z výkonu funkce zjednodušila**. Za úpravy ZOK 2020 musel člen statutárního orgánu porušit své povinnosti opakovaně a závažně, tedy minimálně 2x a to vždy závažným způsobem. Dnes stačí aby člen statutárního orgánu porušil svou povinnost opakovaně (na závažnosti porušení nezáleží) nebo aby ji porušil závažným způsobem (příčemž stačí, aby uvedené naplnil jednou).

V citovaném Rozsudku Nejvyšší soud dovodil také podstatný závěr, aplikovatelný na případy porušení povinnosti člena statutárního orgánu dle § 65 ZOK 2020 a § 63 ZOK a to, „**Pro posouzení, zda jsou naplněny předpoklady diskvalifikace člena statutárního orgánu podle § 65 odst. 1 z. o. k. není**

nezbytné, aby v důsledku jeho jednání vznikla obchodní korporaci újma. Vznik škody není conditio sine qua non vyloučení z výkonu funkce podle § 63 a násl. z. o. k.“

V poměrech právní úpravy do 31. 12. 2020 i od 1. 1. 2021 je Nejvyšším soudem postaveno na jisto, že vyloučit člena statutárního orgánu je možné, aniž by společnosti vznikla újma, tj. obrana jednatelů a členů představenstevch společností, že jejich jednáním nedošlo ke způsobení majetkové újmy (škody) v případných sporech neobstojí. **Vznik škody tedy není pro diskvalifikaci člena orgánu nezbytný.**

Nejvyšší soud se také musel vypořádat s tím, jaká ustanovení zákona na případy diskvalifikace s ohledem na novelu aplikovat. Podle mínění Nejvyššího soudu vyřčeného v Usnesení lze dovodit, že na porušení péče, ke kterým došlo před 1. 1. 2021 je třeba, i při zahájení řízení po 1. 1. 2021, aplikovat právní úpravu předchozí (tedy požadavek na opakované a závažné porušení péče, oproti současnému opakovanému nebo závažnému porušení).

Výklad právního jednání a jeho dopad na důkazní břemeno

Posledním příspěvkem je shrnutí **rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 23. 3. 2022, sp. zn. 23 Cdo 1001/202**, jehož právní věta byla schválena a uveřejněna občanskoprávním a obchodním kolegiem Nejvyššího soudu.

V rozhodnutí byl projednáván výklad právních jednání, jejich případná neplatnost a ujednání používající fráze typické pro nevyvratitelné domněnky a právní fikce a jejich dopad na institut důkazního břemene ve smlouvě o díle dle zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, v platném znění („o. z.“)

Uveřejněná právní věta zní:

Užijí-li strany smlouvy pro vyjádření určitého jimi předvídaného následku slovní výrazy, které v právních normách obvykle vyjadřují právní domněnky či právní fikce (např. „považuje se“, „má se za“, „platí, že“), není takové smluvní ujednání pouze z tohoto důvodu neplatné.

Při posouzení, zdali takové ujednání je v rozporu se zákonným zákazem nebo se příčí dobrým mravům, je třeba v každém jednotlivém případě zkoumat, co je obsahem daného ujednání. Současně je třeba hodnotit i právní postavení, v jakém strany ujednání uzavřely.

Dohoda dvou podnikatelů při jejich podnikatelské činnosti o tom, že „dílo se považuje za předané, nedostaví-li se objednatel bezdůvodně a opakovaně (nejméně 2x) k příjemce díla“, směřující ke smluvní úpravě podmínek předání díla jako jednoho z předpokladů vzniku práva zhotovitele na zaplacení ceny díla, není právní úpravou občanského zákoníku sama o sobě zakázána, ani se bez dalšího nepříčí dobrým mravům.

Skutkové okolnosti případu

Žalující společnost jako objednatel a žalovaná společnost jako zhotovitel (obě společnosti podnikatelé) uzavřely 15. 4. 2014 smlouvou o dílo dle **§ 2586 an. o. z.**, která se týkala rekonstrukce chaty. Práce byla rozdělena na 2 etapy, přičemž v I. etapě měla žalovaná společnost zhotovit hrubou stavbu za částku ve výši 11.419.900,- Kč bez DPH a v etapě II. práce navazující na etapu I. Žalovaná vykonala práce potřebné pro dokončení etapy I. a informovala o dokončení žalobkyni v říjnu 2014 a v lednu 2015. Dílo ale mělo vady, proto jej žalobkyně nepřevzala a následně se rozhodla od smlouvy odstoupit a posléze podala žalobu, ve které se domáhala zaplacení částky 1.602.532,- Kč. Do smlouvy však bylo zakomponováno ujednání, stanovící, že pokud se objednatel bezdůvodně a opakovaně (nejméně 2x) nedostaví k příjemce díla, či jiným způsobem bezdůvodně zmaří konečné předání díla a vyhotovení předávacího protokolu, považuje se dílo za řádně a včas přejeté. Jelikož k této situaci došlo, uplatnila

žalovaná vzájemný návrh, ve kterém požadovala doplacení částky 1.610.072,- Kč a odstoupila od II. etapy smlouvy o dílo.

Ujednání obsahující nevyvratitelnou domněnku či právní fikci před rekodifikací

V námi sledovaném případě se Nejvyšší soud odchýlil od zavedené praxe, avšak je nutné podotknout, že veškerá judikatura zabývající se otázkou nevyvratitelných domněnek a právních fikcí ve smluvních ujednáních se vztahovala k poměrům předchozí právní úpravy, tvořenou občanským zákoníkem z roku 1964 a obchodním zákoníkem. Nejvyšší soud např. ve svém rozhodnutí sp. zn. 32 Cdo 2536/2007 ze dne 3. 12. 2008 dovodil: „*Právní domněnka je konstrukce, která může být založena pouze zákonem a jejímž důsledkem je za podmínek zákonem stanovených nutnost bezpodmínečně nebo podmíněně předpokládat existenci něčeho, o čem není jisté, že je, nebo dokonce je jisté, že není. Právní domněnku nelze založit dohodou stran.*“ Tento závěr pak byl Nejvyšším soudem pravidelně opakován, viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 4. 3. 2020, sp. zn. 32 Cdo 1287/2018.

S přijetím o. z. se však dostala do popředí zásada autonomie vůle. Přestalo se přespříliš Ipět na formě, ale důležitou se stala především skutečná vůle osob vstupujících do závazkového vztahu. Proto je vždy nutné posuzovat, co je obsahem konkrétního ujednání. A tento odlišný přístup přiměl Nejvyšší soud ke změně názoru na danou problematiku.

Výklad právních jednání a důkazní břemeno

Nejvyšší soud se předmětném rozhodnutí vyjádřil tak, že v případě ujednání, kde strany použily slovní spojení typicky spojené s nevyvratitelnými domněnkami a právními fikcemi (jako jsou **považuje se; má se za; platí, že**), je nutné posuzovat, zdali chtěly upravit institut důkazního břemene, tedy, že určitá skutečnost nemůže být předmětem dokazování. Z toho důvodu je vždy nutné zkoumat, jestli daná práva a povinnosti jsou v dispozici smluvních stran. V případě, že by se jednalo o ujednání zákonné a platné, by musel zhotovitel prokázat, že byly naplněny podmínky v ujednání stanovené. V tomto konkrétním případě, že objednatel odmítl alespoň 2x dílo převzít.

V souvislosti s platností právních jednání Nejvyšší soud zdůrazní, že co se platnosti samotného ujednání týče, je vždy nutné posuzovat, zdali je zákonem zakázáno podle **§ 1 odst. 2 o. z.** nebo se jedná o normu dispozitivní. Je přitom zakázáno odchýlit se od právních norem, pokud by došlo k porušení:

- (i) dobrých mravů,**
- (ii) veřejného pořádku,**
- (iii) práv týkajících se postavení osob, včetně práva osobnostního.**

Dále se Nejvyšší soud v rozhodnutí zabýval otázkou předání díla upravené v **§ 2604 o. z.** a uzavřel, že se jedná o ustanovení dispozitivní a strany si tedy mohou podmínky předání ujednat i jinak, než stanoví zákon. Splněním předání nastává dle **§ 2610 o. z.** povinnost objednatele zaplatit cenu díla. I přesto je nutné zkoumat, zdali takové ujednání není nezákonné, tedy neplatné (**§ 580 odst. 1 o. z.**). Pokud by se přičilo dobrým mravům, bylo zákonem zakázané nebo by porušovalo veřejný pořádek, užilo by se ustanovení o absolutní neplatnosti **§ 588 o. z.** a soud by k neplatnosti takového ujednání přihlédl i bez návrhu. Nutné bude hodnotit i postavení osob a jejich případné dělení na **slabší a silnější stranu**. I zde bude zapotřebí sledovat k jakému právnímu následku tato vůle směřovala.

A jaké je tedy doporučení na závěr? Jste-li zhotovitel, zajisté máte zkušenosti s obchodními klienty, kteří jsou liknaví s přejímkou díla. Pak je nasnadě sjednat si např. doložku, že opakované nepřevzetí hotového díla (tj. vykazující pouze vady nebránící řádnému užívání díla) na výzvu zhotovitele znamená převzetí díla objednatelem.

Disclaimer

Informace uvedené výše v tomto newsletteru nejsou poskytnutím právní rady, ale zobrazením a zpřehledněním aktualit v judikatuře, a proto pro bližší posouzení konkrétního dopadu nové judikatury na Vaši firmu či podnikání, nás prosím kontaktujte za účelem individuálního posouzení Vašeho požadavku.